

waren zij in een apart, streng geïsoleerd kampgedeelte opgesloten en daarom bevond zich onder de houders van *certificates* die eind juni '44 naar Haifa afreisden, geen enkele Poolse Jood.¹ Het *Auswärtige Amt* dat die reis voorbereid had, wist heel wel, welke personen men zonder al te veel risico te lopen naar het Geallieerde buitenland kon laten vertrekken en welke men, al hadden zij ook de beste papieren ter wereld, moest vasthouden.

Van de vijf Joodse kampgedeelten die Bergen-Belsen gekend heeft (het *Sonderlager*, het *Griechenlager*, het *Sternlager*, het *Neutralenlager* en het *Ungarnlager*), waren de levensomstandigheden in het *Griechenlager*, het *Neutralenlager* en het *Ungarnlager* minder ongunstig dan in de twee resterende; in het *Griechen-* en *Neutralenlager* omdat voorzien werd dat deze Joden binnen afzienbare tijd naar neutrale landen zouden mogen vertrekken, en in het *Ungarnlager* omdat, toen daar in juli '44 de kleine zeventienhonderd Hongaarse Joden binnengevoerd werden, al met Joodse en Amerikaanse instanties in Zwitserland onderhandeld werd over hun vrijlating. In deze drie kampgedeelten vonden geen appels plaats en behoefde niet gewerkt te worden, in de twee andere wel, maar van die twee is er maar één waarmee wij ons thans moeten bezighouden: het *Sternlager* waarin de uit Westerbork afkomstigen opgesloten werden.

Biedt het voorafgaande met al die verschillende kampgedeelten en al die verschillende groepen Joden een wat verwarrend beeld? Wij kunnen het niet helpen. Bergen-Belsen is nu eenmaal het complex geweest waarin, terwijl in het kader van de *Endlösung* miljoenen Joden naar de gaskamers gezonden werden, enkele duizenden, uit een half dozijn landen van Europa afkomstig, bijeengebracht en onder de dagelijkse supervisie van SS'ers geplaatst waren, in afwachting van het moment waarop zij nog de belangen van het *Auswärtige Amt* en die van Duitsland in het algemeen konden dienen.

★

'Bergen-Belsen was', aldus mr. Abel J. Herzberg die op 11 januari '44 uit Westerbork het *Sternlager* binnengevoerd werd,

'een platgebrand stuk grond, ver van de weg, met een aantal in rechte rijen opge-

¹ De *Vernichtungslager* waar de Joden uit de Poolse ghetto's vergast werden, lagen betrekkelijk dicht bij die ghetto's en na enige tijd siepelden er dan ook berichten door wat in die *Vernichtungslager* gebeurde. Het was de in de ghetto's geïsoleerde Joden onmogelijk, die berichten door te geven aan Joden in andere delen van bezet Europa.